

Συνοδικὸς Θεσμὸς καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διοίκηση κατὰ τὴν διάρκειά τῆς Συνοδικῆς περιόδου μέχρι καὶ τὴν πατριαρχία τοῦ Μ. Φωτίου

ΑΡΧΙΜ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΘΩΜΑ*

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται συνήθως, καὶ πράγματι εἶναι, ἡ Ἐκκλησία τῶν *Μεγάλων Ἑλλήνων Πατέρων* τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς πρώτης χιλιετίας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, ἔστω καὶ ἐὰν οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ χρησιμοποιοῦνται πολλὰς φορὰς μὲ ἀρνητικὴ προδιάθεση στὸν χριστιανικὸ κόσμον τῆς Δύσεως, εἴτε γιὰ νὰ δηλώσουν τὴν παραδοσιαρχικὴ ἢ ἀκόμη καὶ τὴν τυπολατρικὴ προσήλωση στὴν θεολογία τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος, ἢ καὶ γιὰ νὰ ἐπικρίνουν τὴν κριτικὴ προσέγγιση τῶν νέων ἀναζητήσεων τῶν πιστῶν σὲ κάθε τόπον καὶ σὲ κάθε ἐποχῇ. Ἐν τούτοις, εἶναι κοινὴ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν, ὅτι ἡ θεολογία εἶναι τὸ αὐθεντικὸ κριτήριον γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς αὐθεντικῆς συνέχειας τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅτι ἡ σύγκλησις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διακήρυσσε τὴν ἀναγκαιότητα τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων θεολογικῶν προτάσεων γιὰ τὴν ὀρθὴ ἐρμηνεία τῆς παραδεδομένης πίστεως.

Ἡ προετοιμασία, λοιπόν, τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι μία ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες πρωτοβουλίες ὅχι μόνον γιὰ τὴν τόνωση τῶν Διορθοδόξων σχέσεων μετὰ τὴν σκληρὴ δοκιμασία τους κατὰ τοὺς νεότερους χρόνους (1870-2015), ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀξιόπιστη προβολὴ τῆς μαρτυρίας τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὰ σύγχρονα πιεστικὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ πρωτοβουλία αὕτη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀποσκοπεῖ σαφῶς στὴν ἀξιοποίηση τῆς θεολογικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, μέσα στὰ καθιερωμένα πλαίσια τῶν δογματικῶν ἀποφά-

---

* Ὁ Ἀρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμᾶς εἶναι Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

σεων τῶν ἑπτὰ πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀφ' ἑνὸς μὲν γιὰ νὰ θεραπεύσῃ ὀρισμένες κανονικὲς συγχύσεις τοῦ Ἐκκλησιακοῦ της σώματος κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους, ἀφ' ἑτέρου δὲ γιὰ νὰ προσλάβῃ στὴν θεολογικὴ της παράδοση καὶ τὰ νέα αἰτήματα τῶν πιστῶν, γιὰ νὰ προληφθοῦν οἱ πνευματικὲς συγχύσεις τῶν καιρῶν.

Οἱ προοπτικὲς αὐτὲς ἐκφράζονται τόσο μὲ τὴν ἐπιλογή τοῦ θεματολογίου τῆς ἡμερήσιας διατάξεως τῆς Πανορθοδόξου Συνόδου ὅσο καὶ μὲ τὴν ἐποικοδομητικὴ συνδρομὴ τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν γιὰ τὴν προετοιμασίαν τῶν θεμάτων ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὶς ἕξι Συνελεύσεις τῆς Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς (1971, 1986, 1990, 1993, 2009, 2011) καὶ στὶς πέντε Συνελεύσεις τῶν Προσνοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων (1976, 1982, 1986, 2009, 2015).

Ἡ συνοδικὴ αὐτὴ διαδικασία εἶναι *ἀύθεντικὴ συνέχεια* τῆς μακροαίωνης συνοδικῆς παραδόσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διέσωσε τὴν *ἀρμορικὴ συζυγία* τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση σὲ τοπικὸ ἢ περιφερειακὸ ἐπίπεδο καὶ σὲ οἰκουμενικὴ προοπτικὴ, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴν μυστηριακὴ ἐμπειρία τοῦ Ἐκκλησιακοῦ σώματος. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ, ἡ Σύνοδος εἶναι, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, μία ἄλλη ὀνομασία τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν λέῃ, «Ἐκκλησία συνόδου ὄνομα» καὶ ἐννοεῖ μὲ αὐτό, ὅτι ἡ Ἐκκλησία φέρει τὸ ὄνομα τῆς συνόδου, ὅτι λαμβάνει τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς συνόδου καί, ἐπομένως, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὄνομα συνοδικό¹. Γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο, ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση ἀσκεῖ συνοδικὴ λειτουργία σὲ κάθε συγκεκριμένο τόπο, ὁ δὲ συνοδικὸς θεσμὸς ἀσκεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση σὲ κάθε συγκεκριμένη περιοχὴ, ἐνῶ, σὲ οἰκουμενικὴ προοπτικὴ, ἡ συνοδικὴ ἀύθεντία ὑπερβαίνει τὰ ἐδαφικὰ κριτήρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, γιὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στὴν κοινωνία τῆς παραδεδομένης πίστεως καὶ στὸν σύνδεσμο τῆς ἀγάπης.

Κοινὸς τόπος ἐκφράσεως τῆς συνοδικῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξις, ἐνῶ ἐγγυητὴς τῆς βεβαίας εὐχαριστίας εἶναι ὁ ἐπίσκοπος, ὡς ἐκφραστὴς τῆς συνέχειας τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς πίστεως καὶ τάξεως στὴν ζωὴ ὅλων τῶν «ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην»² Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἐπίσκοπος καθίσταται μὲ τὴν κανονικὴ μυστηριακὴ χειροτονία ὡς ἡ

1. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ· *P.G.*, τ. 55, στ. 493· πρὸβλ. τ. 61, στ. 527.

2. Κανόνες 57/Καρθαγένης καὶ 56/Πενθέκτης.

όρατή κεφαλή του Τοπικού Ἐκκλησιακού σώματος εἰς «τύπον» καὶ εἰς «τόπον» καὶ εἰς «τρόπον» Χριστοῦ. Συνεπῶς, ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ἡ καταστατική ἀρχὴ ὄχι μόνον γιὰ τὴν ὅλη ἱστορική ἐξέλιξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀντίστοιχη ὁργάνωση τῆς λειτουργίας τοῦ Συνοδικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ σχέση, λοιπόν, ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ συνοδικοῦ συστήματος βιώθηκε κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες, τόσο στὴν συγκρότηση τοῦ Ἐκκλησιακού σώματος σὲ κάθε ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπο εὐχαριστιακὴ σύναξη, ὅσο καὶ στὴν συνέλευση πλησιοχώρων ἐπισκόπων γιὰ τὴν χειροτονία ἐπισκόπου σὲ χηρεύουσα Τοπικὴ Ἐκκλησία ἢ γιὰ τὴν κοινὴ ἀντιμετώπιση ζητημάτων πίστεως καὶ κανονικῆς τάξεως. Ἡ ἐθιμικὴ αὐτὴ ἐμπειρικὴ παράδοση τῶν πρώτων αἰώνων προσέλαβε θεσμικὸ πλαίσιο καὶ διηνεκὴ χαρακτῆρα στὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας (325) τόσο μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ *Μητροπολιτικοῦ Συστήματος* γιὰ κάθε ἐπαρχία τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἀνάθεση τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως στὴν Ἐπαρχιακὴ Σύνοδο ὅλων τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἐπαρχίας³. Ἡ περιοδικὴ αὐτὴ Σύνοδος συνήρχετο τακτικῶς δύο φορὲς τὸν χρόνο⁴ ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως τῆς Ἐπαρχίας, τοῦ μητροπολίτη ἐπισκόπου, μὲ μέλη ἀπαραιτήτως ὅλους τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐπαρχίας, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ζητήματα χειροτονιῶν καὶ κρίσεως ἐπισκόπων, ὅπως ἐπίσης καὶ ζητήματα πίστεως καὶ ζωῆς τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἐπαρχίας⁵.

Ἐπὶ τὴν ἔννοια αὐτὴ, ἡ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος καθιερώθηκε ἐπισημῶς ὡς ἡ ἀνώτατη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, γιὰ αὐτὸ καὶ οἱ ἀποφάσεις της δὲν ὑπέκειντο στὸν ἔλεγχο ὁποιασδήποτε ἄλλης ὑπερόριας ἐκκλησιαστικῆς συνοδικῆς αὐθεντίας, ἀφοῦ ἡ ὑπὸ τὸν συντονιστικὸ ρόλο τοῦ οἰκείου μητροπολίτη Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος ἐνεργοῦσε ὡς μία αὐτοδύναμη ἐξουσία κατὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, «ἧς τὸ μείζον καὶ κυριώτερον ἢ τῶν ἐπισκόπων χειροτονία ἐστὶ»⁶. Συνεπῶς, ἡ ὑπὸ τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου ἐκλογή, χειροτονία καὶ κρίση ὄχι μόνον ὅλων τῶν ἐπισκόπων τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ

3. Κανόνες 4, 5, 6 καὶ 7 τῆς Συνόδου. Βλ. τὴν ὅλη ἀνάπτυξη καὶ πορεία τῶν ὑπὸ ἐξέταση ἐδῶ συνοδικῶν θεσμῶν καὶ κανονικῶν συστημάτων ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἐν ΦΕΙΔΑ Βλ. Ιω., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Α΄, Αθήνα 1994, σελ. 804-883.

4. Βλ. κανόνα 5/Α΄ καὶ 20/Ἀντιοχείας.

5. Κανόνες 4, 5, 6 καὶ 7/Α΄.

6. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΑΗ, *Σύνταγμα*, ΙΙ, 129.

αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν τοῦ μητροπολίτη Ἐπισκόπου προσέδιδε στήν κοινωνία τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς ἐπαρχίας τὴν πρώτη μορφή αὐτοκέφαλῆς κατὰ τόπον Ἐκκλησίας, γιὰ αὐτὸ καὶ ἦταν κοινὴ ἢ συνείδηση, κατὰ τὸν ἐγκριτο κανονολόγο Θεόδωρο Βαλαμῶνα, ὅτι «τὸ παλαιόν, πάντες οἱ τῶν ἐπαρχιῶν μητροπολίται αὐτοκέφαλοι ἦσαν, καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων συνόδων ἐχειροτονοῦντο»⁷.

Εἶναι, λοιπόν, προφανὴς ἡ ἀποδιδόμενη στὸν μητροπολίτη Ἐπίσκοπο ἰδιαιτέρα αὐθεντία γιὰ τὴν σύγκληση καὶ τὴν λειτουργία τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ἀφοῦ ὁ ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσας τῆς Ἐπαρχίας, τῆς «Μητροπόλεως», εἶχε τὰ ἐκκλησιο-κανονικά προνόμια τοῦ «πρώτου» στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐπαρχίας, οἱ ὅποιοι ὄφειλαν νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς «κεφαλὴν» καὶ νὰ ἀποφεύγουν αὐθαίρετες ἐνέργειες χωρὶς τὴν γνώμη τοῦ μητροπολίτη Ἐπισκόπου. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, ὁ κανόνας 34 τῶν Ἀποστόλων λειτουργοῦσε πάντοτε ὡς μία κανονικὴ καὶ ἀμετάθετη ἐκκλησιο-κανονικὴ ἀρχὴ γιὰ τὴν ὀρθὴ λειτουργία ὄχι μόνον τῆς σχέσεως τοῦ Μητροπολίτη μὲ τὸ σῶμα τῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐπαρχίας στὸ πλαίσιο τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ἀλλὰ καὶ τῆς σχέσεως ὁποιασδήποτε διοικητικῆς κεφαλῆς Συνοδικοῦ ὄργανου (Μεῖζονος, Πατριαρχικῆς, Ἐνδημούσας) σὲ ὁποιοδήποτε ἐπίπεδο τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως (μητροπολιτικό, ἐξαρχικό, πατριαρχικό).

Συμφώνως πρὸς τὸν κανόνα 34 τῶν Ἀποστόλων, «τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους (=ἐπαρχίας) εἰδέναι χρῆ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἄλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς τῶν πάντων γνώμης ποιείτω τί. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός, διὰ Κυρίου, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα»⁸. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, ὁ κανόνας 9 τῆς Τοπικῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας (341) ὥριζε, ὅτι «τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρῆ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον, καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας, διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πανταχόθεν συντρέχειν πάντας τοὺς τὰ πράγματα ἔχοντας»⁹.

Ὡστόσο, τὸ ἐκκλησιολογικὸ βάθος τοῦ καθοριστικοῦ ρόλου τοῦ Πρώτου σὲ κάθε σύστημα ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ στὰ ἀντίστοιχα συνοδικὰ ὄργα-

7. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, II, 171.

8. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, II, 45.

9. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, III, 140-141.

να εκφράζει με ἔξοχο τρόπο ὁ ἐπίσης ἔγκριτος κανονολόγος Ἰωάννης Ζωναράς (ΙΒ' αἰ.) στὸν σχολιασμὸ τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ κανόνα. Ἔτσι, τόνιζε μεῖς ιδιαίτερη ἔμφαση, ὅτι, «ὥσπερ τὰ σώματα, μὴ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ὑγιᾶ σωζούσης τῆς κεφαλῆς, πλημμελῶς κινοῦνται, ἢ καὶ ἄχρηστα εἰσὶ παντελῶς, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, εἰ μὴ ὁ πρωτεύων τούτου, καὶ τάξιν πληρῶν κεφαλῆς, ἐπὶ τῆς οἰκείας διατηροῖτο τιμῆς, ἀτάκτως καὶ πλημμελῶς κινήθησεται. Διὰ τοῦτο, ὁ παρῶν κανὼν τοὺς ἐκάστης ἐπαρχίας πρῶτους ἐπισκόπους, τοὺς τῶν μητροπόλεων δηλονότι ἀρχιερεῖς, κεφαλὴν ἡγεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας κελεύει, καὶ χωρὶς ἐκείνων μηδὲν ποιεῖν, ὃ εἰς κοινὴν ἀφορᾷ τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν, οἷον συζητήσεις δογματικάς, οικονομίας περὶ σφαλμάτων κοινῶν, καταστάσεις ἀρχιερέων, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀλλὰ περὶ τούτων ἐκείνῳ συνιόντας συνδιασκέπτεσθαι, καὶ τὸ πᾶσιν ἄριστον δόξαν ψηφίζεσθαι»¹⁰.

Ὁ μητροπολίτης Ἐπίσκοπος, λοιπόν, ὡς ἡ διοικητικὴ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων τῆς οἰκείας ἐπαρχίας, εἶχε ἀπαραιτήτως τὴν ἐξαιρετικὴν τιμὴ καὶ τὸ ἀποκλειστικὸ προνόμιο νὰ συγκαλῆ, νὰ προεδρεύῃ καὶ νὰ εἰσηγῆται τὰ θέματα τῆς ἡμερήσιας διατάξεως τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ὅπως ἐπίσης νὰ μεριμνᾷ καὶ γιὰ τὴν πιστὴ ἐκτέλεση τῶν ἀποφάσεών της. Ἔτσι, ἡ σύγκληση Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, χωρὶς τὴν ἀπόφαση ἢ τὴν παρουσία ἢ τὴν συναίνεση τοῦ μητροπολίτη Ἐπισκόπου τῆς Ἐπαρχίας, ἦταν προφανῶς ἀντικανονικὴ καὶ οἱ ἀποφάσεις της, ὡς ἐκ τούτου, ἄκυρες, ἀφοῦ ὁ κανόνας 4 τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὥριζε, ὅτι ἔπρεπε «τὸ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ»¹¹, ἐνῶ ὁ κανόνας 6 τῆς ἰδίας Συνόδου τόνιζε, ὅτι «εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἢ μεγάλη Σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον»¹².

Ἐπὶ τὴν ἔννοια αὐτή, ἡ σύγκληση ἢ ἡ συνέλευση σὲ συνεδρία τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου χωρὶς τὴν κανονικὴν σύγκληση, ἀπόφαση ἢ συμμετοχὴ τοῦ οἰκείου μητροπολίτη Ἐπισκόπου καθιστοῦσε τὴν Σύνοδο κανονικῶς ἀτελῆ καὶ τὶς ἀποφάσεις της ἐκκλησιαστικῶς ἄκυρες. Ἔτσι, ὁ μὲν κανόνας 19 τῆς Τοπικῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας (341) ὥριζε, ὅτι «ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι δίχα συνόδου καὶ παρουσίας αὐτοῦ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἐπαρχίας, τούτου δὲ

10. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, II, 45-47.

11. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, II, 122.

12. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, II, 128.

παρόντος ἐξάπαντος, βέλτιον μὲν συνεῖναι πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ συλλειτουργοὺς, οὓς καὶ προσήκει δι' ἐπιστολῆς τὸν ἐν τῇ μητροπόλει συγκαλεῖν...»¹³, ἐνῶ ὁ κανόνας 20 τῆς ἰδίας Συνόδου ἀπαγόρευε αὐστηρῶς στοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἐπαρχίας «καθ' ἑαυτοὺς συνόδους ποιεῖσθαι, ἄνευ τῶν πεπιστευμένων τὰς μητροπόλεις»¹⁴. Συνεπῶς, ὁ *πρῶτος* εἶναι συστατικὸ στοιχεῖο τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ὅπως κατ' ἐπέκταση καὶ ὁ *πρῶτος* σὲ κάθε κανονικὸ συνοδικὸ ὄργανο σὲ ὅποιαδήποτε βαθμίδα ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἀφοῦ τὸ Σῶμα τῶν ἐπισκόπων ἔχει τὴν ἀναγκαῖα κανονικὴ καὶ λειτουργικὴ πληρότητα, μόνον ὅταν εἶναι ἐνωμένο μὲ τὴν διοικητικὴ του κεφαλὴ. Γιὰ αὐτὸ καὶ ὁ κανόνας 16 τῆς Τοπικῆς Συνόδου τῆς Ἀντιοχείας (341) θεωροῦσε ὡς «τελείαν ἐκείνην εἶναι σύνοδον (=ἐπαρχιακὴν), ἣ συμπάρεστι καὶ ὁ τῆς μητροπόλεως [ἐπίσκοπος]»¹⁵.

Εἶναι, συνεπῶς, εὐνόητον, ὅτι, ὅπως εἶναι κανονικῶς ἀπαραίτητη ἡ πρόσκληση στὴν Ἐπαρχιακὴ Σύνοδο ὅλων τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἐπαρχίας, χωρὶς τοὺς ὁποίους δὲν θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῇ εὐλόγως ὡς «τελεία» Σύνοδος, ἔτσι εἶναι κανονικῶς ἀπαραίτητη τόσο ἡ πρόσκλησή τους στὴν Σύνοδο, ὅσο καὶ ἡ προεδρία τῆς Συνόδου ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Ἐπίσκοπο τῆς Ἐπαρχίας, χωρὶς τὸν ὁποῖο δὲν θὰ μπορούσε ὅποιαδήποτε αὐθαίρετη συνοδικὴ συνέλευση τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας νὰ χαρακτηρισθῇ «τελεία» Σύνοδος. Ὅ,τιδήποτε, ὅμως, χαρακτηρίζεται στὴν Κανονικὴ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀπολύτως ἀπαραίτητο (*sine qua non*), ὑποδηλώνει τὸ ἐκκλησιολογικὸ βᾶθος τῆς ἀναγκαιότητος τόσο τοῦ Πρώτου, ὅσο καὶ τῶν ἐχόντων κανονικὸ δικαίωμα συμμετοχῆς τῶν ἀρχιερέων (κανονικὴ ἀρχὴ τῆς συστατικῆς ἀμοιβαιότητος) γιὰ τὴν ὀρθὴ λειτουργία τῆς σχέσεως τοῦ Συνοδικοῦ συστήματος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως.

Βεβαίως, καίτοι ἡ μητροπολιτικὴ ἐδαφικὴ περιφέρεια τῆς Ἐπαρχίας λειτουργοῦσε πλέον ὡς ἓνα διοικητικῶς αὐτοκέφαλο ἐκκλησιαστικὸ σῶμα, ἦτοι χωρὶς τὴν παρέμβαση ὅποιασδήποτε ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας, ἀφοῦ εἶχε ὡς «κεφαλὴ» τὸν μητροπολίτη Ἐπίσκοπο καὶ ἀνώτατη αὐθεντία τὴν Ἐπαρχιακὴ Σύνοδο, ἐν τούτοις, δὲν ἀποκόπηκε ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν ἄλλων Μητροπόλεων «τῆς ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην Ἐκκλησίας»¹⁶. Βεβαίως, ἡ κοινωνία

13. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΑΗ, *Σύνταγμα*, III, 160.

14. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΑΗ, *Σύνταγμα*, III, 162.

15. ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΑΗ, *Σύνταγμα*, III, 154.

16. Κανόνες 57/Καρθαγένης καὶ 56/Πενθέκτης.

αυτή αφ' ενός μὲν ἦταν πάντοτε ἐπιθυμητή ὡς μία συνεχῆς βεβαίωση τῆς κοινωνίας τῆς πίστεως, αφ' ἑτέρου δὲ ἦταν ἀναγκαία ὡς μία συνεργασία γιὰ τὴν κοινὴ ἀντιμετώπιση τῶν γενικωτέρων αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν τάσεων καὶ ἄλλων ἐπὶ μέρους προβλημάτων. Ἄλλωστε, ἡ μὴ πρόβλεψη ἀνωτέρου συνοδικοῦ ὄργάνου γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν προφανῶς ἀντικανονικῶν ἀποφάσεων ἢ ἐνεργειῶν τῶν Ἐπαρχιακῶν Συνόδων ἐγένεε ἰδιαιτέρως αἰσθητὴ μετὰ τὴν *Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο* τῆς Νικαίας (325), λόγῳ κυρίως τῆς ἐκθρονίσεως τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων μὲ ἀυθαίρετες ἀποφάσεις ἀρειανικῶν συνόδων.

Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτή, ἀναζητήθηκε τόσο ἡ συνοδικὴ *ὑπέρβαση* τῶν ἀποκλειστικῶν ἀρμοδιοτήτων τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου καὶ τῶν ἐδαφικῶν ὁρίων τῆς Ἐπαρχίας, ὅσο καὶ ἡ ἐπίσημη πρόταση ἀναθεωρήσεως τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν ἀπὸ μία *«μείζονα σύνοδο»* μὲ τὴν πρόσκληση στὴν Ἐπαρχιακὴ Σύνοδο καὶ ἐπισκόπων ἀπὸ τὶς ὁμορες ἢ τὶς πλησιόχωρες Ἐπαρχίες¹⁷. Ἡ ἀδυναμία, ὅμως, ἀντιμετώπισεως τοῦ προβλήματος μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ Συνοδικοῦ συστήματος καθ' ὑπέρβαση τῶν κανονικῶν δικαιοδοσιακῶν ὁρίων τῆς *ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως* κατέστησε ἀναγκαία τὴν *ἀντιστροφή τῆς ἐπιλογῆς*, ἥτοι τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἐπαρχίας στὰ εὐρύτερα ἐδαφικὰ ὅρια τῆς ρωμαϊκῆς Διοικήσεως (diocesis). Ἡ Διοίκησις αὐτὴ εἶχε πολλὰς ἐπαρχίας σὲ μία ἐνιαία ἐδαφικὴ διοικητικὴ περιφέρεια καὶ προσφερόταν γιὰ τὴν συγκρότησι μίας *Μείζονος Συνόδου τῆς Διοικήσεως* μὲ τὴν ἐκπροσώπησι ὅλων τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς καὶ μὲ πρόεδρο τοῦ μείζονος αὐτοῦ συνοδικοῦ ὄργάνου τὸν μητροπολίτη Ἐπίσκοπο τῆς πρωτεύουσας τῆς Διοικήσεως, ἥτοι τὸν *πρῶτο* κατὰ τὴν τάξι μητροπολίτη, τὸν *«ἔξαρχον τῆς διοικήσεως»*. Ἔτσι, λ.χ., ἡ ρωμαϊκὴ Διοίκησις τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ εἶχε ἕξι ἐπαρχίες, ἥτοι: α) *Μακεδονίας*, μὲ μητροπολίτη τὸν ἐπίσκοπο Θεσσαλονίκης, β) *Ἀχαΐας*, μὲ μητροπολίτη τὸν ἐπίσκοπο Κορινθίας, γ) *Θεσσαλίας*, μὲ μητροπολίτη τὸν ἐπίσκοπο Λαρίσης, δ) *Παλαιᾶς Ἠπείρου*, μὲ μητροπολίτη τὸν ἐπίσκοπο Νικολόλεως, ε) *Νέας Ἠπείρου*, μὲ μητροπολίτη τὸν ἐπίσκοπο Δυρραχίου, καὶ στ) *Κρήτης*, μὲ μητροπολίτη τὸν ἐπίσκοπο Γορτύνης.

Συνεπῶς, ἡ *Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος* τῆς Κωνσταντινουπόλεως (381) εἰσήγαγε ἐπίσημως τὸ *Ἐξαρχικὸ σύστημα* στὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκησι καὶ τὴν *Μείζονα Σύνοδο τῆς Διοικήσεως* στὴν συνοδικὴ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας (κανόνες 2 καὶ 6), ἀλλὰ τόσο ἡ ἀσάφεια τῶν Κανόνων αὐτῶν, ἀφοῦ δὲν ὥριζαν

17. Βλ. κανόνες 14 καὶ 15/Ἀντιοχείας, 3, 4 καὶ 5/Σαρδικίης, κ.λπ.

ποιός συγκαλεῖ, πότε, ποιούς καὶ ποῦ τὴν Μείζονα Σύνοδο τῆς Διοικήσεως, ὅσο καὶ οἱ ὀξύτερες ἀντιδράσεις τῶν πανισχύρων πλέον μητροπολιτῶν Ἐπισκόπων, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν πλήρη ἐφαρμογὴ του. Ἔτσι, ἀνοιξε ἡ ὁδὸς γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ *Πατριαρχικοῦ συστήματος* στὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς Δ' *Οἰκουμενικῆς Συνόδου* τῆς Χαλκηδόνος (451) καὶ τῆς *Πατριαρχικῆς Συνόδου*, στὴν συνοδικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας (κανόνες 9, 17, 28 καὶ 30) ὑπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ αὐθεντία τῶν ἐπισήμως τιμωμένων μὲ «*προσβεία τιμῆς*» τῶν πατριαρχικῶν Θρόνων Ῥώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἡ καθιέρωση τοῦ *Πατριαρχικοῦ συστήματος* ὁλοκλήρωσε τὴν ἀναγκαία ἀνάπτυξη τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν σύνθεση τῶν κανονικῶς κατοχυρωμένων *προσβείων τιμῆς* καὶ τῆς *ὑπερμητροπολιτικῆς διοικητικῆς δικαιοδοσίας* στὸ κανονικὸ σύστημα τῆς *Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν*. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐπηρέασε ὄχι μόνον τὴν ὀρθὴ λειτουργία τῆς σχέσεως τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου κάθε συγκεκριμένου πατριαρχικοῦ Θρόνου μὲ τὶς Ἐπαρχιακὲς Συνόδους τῶν Μητροπόλεων τῆς κανονικῆς του δικαιοδοσίας, ἀλλὰ καὶ τῶν νέων προοπτικῶν κανονικῆς συγκλήσεως καὶ συγκροτήσεως τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἔτσι, ὅλες οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι, μετὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (451), συγκλήθηκαν καὶ συγκροτήθηκαν μὲ αὐστηρὴ προσήλωση στὴν κανονικὴ ἀρχὴ τῆς συμμετοχῆς, ἐκπροσωπήσεως ἢ συναινέσεως καὶ τῶν πέντε Πατριαρχικῶν Θρόνων, ἐνῶ διαφυλάχθηκαν ἀπαραιμείωτα τὰ κανονικὰ δικαιώματα τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, κατ' ἀναφορὰν, ὅμως, πρὸς τὴν ὑπερέχουσα αὐθεντία τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου τοῦ οἰκείου Πατριαρχικοῦ θρόνου.

Τὰ κανονικὰ αὐτὰ κριτήρια διακηρύχθηκαν στὴν συνέχεια μὲ τοὺς σημαντικοὺς σχετικὸς ἱεροὺς κανόνες 13, 14 καὶ 15 τῆς *Πρωτοδευτέρας Συνόδου* τῆς *Κωνσταντινουπόλεως* (861) καὶ ἐφαρμόσθηκαν στὶς δύο *Μείζονες Συνόδους* τῆς *Κωνσταντινουπόλεως* τῶν ἐτῶν 869-870, μὲ τοὺς κανόνες 17 καὶ 21, καὶ τῶν ἐτῶν 879-880, μὲ τὸν κανόνα 1, ἀντιστοίχως, κατὰ τὴν περίοδο τῆς πατριαρχίας τοῦ ἱεροῦ Φωτίου¹⁸, οἱ ὁποῖες παραμένουν στὴν μνήμη τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὡς χαρακτηριστικὲς ἐκφράσεις τῆς σχέσεως *συνοδικοῦ συστήματος καὶ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως* στὴν κοινὴ κανονικὴ παράδοση τῆς πρώτης χιλιετίας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτῆ, θε-

18. Βλ. σχετικὰ, ἐν ΦΕΙΔΑ ΒΑ. ΙΩ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τ. Β', Ἀθήνα 1994, σελ. 92-141.

ωροῦμε ἐδῶ ἀναγκαία τὴν παράθεση τῶν σημαντικῶν αὐτῶν κανόνων, ἀφ' ἑνὸς μὲν γιατί ἀνακεφαλαιώνουν μὲ αὐθεντικὸ καὶ ἐποικοδομητικὸ τρόπο τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῆς σχετικῆς κανονικῆς παραδόσεως, γιὰ νὰ διευκολύνουν τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ γιατί ὑπῆρξαν οἱ τελευταῖες κοινὲς Μείζονες Σύνοδοι τῆς πρώτης χιλιετίας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ αὐτὸ προσφέρονται ὡς ἀδιαμφισβήτητο ὑπόδειγμα ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου γιὰ τὴν ἄρση τῆς *διακοπῆς κοινωνίας* τοῦ ΙΑ' αἰῶνα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν μὲ βάση τὴν κοινὴν παράδοση τῆς πρώτης χιλιετίας.

Μείζονες Σύνοδοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως (861, 869-870 καὶ 879-880)

1. Πρωτοδευτέρα Μείζων Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (861)

Κανὼν 15. «Τὰ ὀρισθέντα ἐπὶ πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν, πολλῶ μᾶλλον καὶ ἐπὶ πατριαρχῶν ἀρμόζει. Ὡστε, εἴ τις πρεσβύτερος ἢ ἐπίσκοπος ἢ μητροπολίτης τολμήσειεν ἀποστήναι τῆς πρὸς τὸν οἰκεῖον πατριάρχην κοινωνίας, καὶ μὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατὰ τὸ ὄρισμένον καὶ τεταγμένον ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ, ἀλλὰ πρὸ ἐμφανείας συνοδικῆς καὶ τελείας αὐτοῦ κατακρίσεως σχίσμα ποιήσει, τοῦτον ὥρισεν ἡ ἅγια σύνοδος πάσης ἱερατείας παντελῶς ἀλλότριον εἶναι, εἰ μόνον ἐλεγχθεῖη τοῦτο παρανομήσας. Καὶ ταῦτα μὲν ὥρισται καὶ ἐσφράγισται περὶ τῶν προφάσει τινῶν ἐγκλημάτων τῶν οἰκείων ἀφισταμένων προέδρων καὶ σχίσματα ποιούντων καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας διασπώντων. Οἱ γὰρ δι' αἵρεσίν τινα, παρὰ τῶν ἁγίων συνόδων ἢ πατέρων κατεγνωσμένην, τῆς πρὸς τὸν πρόεδρον κοινωνίας ἑαυτοὺς διαστέλλοντες, ἐκείνου τὴν αἵρεσιν δηλονότι δημοσίᾳ κηρύττοντος καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκοντος, οἱ τοιοῦτοι οὐ μόνον τῇ κανονικῇ ἐπιτιμῆσει οὐχ ὑποκείσονται, πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως ἑαυτοὺς τῆς πρὸς τὸν καλοῦμενον ἐπίσκοπον κοινωνίας ἀποτειχίζοντες, ἀλλὰ καὶ τῆς προποῦσης ὀρθοδόξοις τιμῆς ἀξιοθήσονται· οὐ γὰρ ἐπισκόπων, ἀλλὰ ψευδεπισκόπων καὶ ψευδοδιδασκάλων κατέγνωσαν, καὶ οὐ σχίσματι τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας κατέτεμον, ἀλλὰ σχισμάτων καὶ μερισμῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐσπούδασαν ῥύσασθαι».

2. Μείζων Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (869-870) [τῆς Παπόφιλης]

*Κανὼν 12*¹⁹. «Ἦλθεν εἰς τὰς ἡμῶν ἀκοάς, τὸ μὴ δύνασθαι ἄνευ ἀρχοντικῆς παρουσίας σὺν ὄνομα γενέσθαι· οὐδαμοῦ δὲ οἱ θεῖοι κανόνες συνέρχεσθαι κοσμικοὺς ἄρχοντας ἐν ταῖς συνόδοις νομοθετοῦσιν, ἀλλὰ μόνους τοὺς ἐπισκόπους· ὅθεν οὐδέ, πλὴν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τὴν παρουσίαν αὐτῶν γεγενημένον εὐρίσκομεν· οὐδὲ γὰρ θεμιτὸν ἐστὶ γίνεσθαι θεατὰς τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας τῶν τοῖς ἱερεῦσι τοῦ Θεοῦ συμβαινόντων πραγμάτων».

*Κανὼν 17*²⁰. «Ἡ πρώτη, ἅγια καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος τῆς Νικαίας παραγγέλλει τὴν διατήρησιν τοῦ ἀρχαίου ἐθίμου σὲ ὁλόκληρη τὴν Αἴγυπτον καὶ τὶς ἐπαρχίες ποὺ ὑπάγονται σὲ αὐτήν, προκειμένου ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας νὰ τὶς ἔχη ὅλες ὑπὸ τὴν ἐποπτεία του, διακηρύσσοντας (ἡ σύνοδος) ρητὰ: «Ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ρώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σὺνηθὲς ἐστίν»²¹. Ἐπομένως, αὐτὴ ἡ μεγάλη καὶ ἅγια σύνοδος θεσπίζει καὶ ἡ ἴδια τὴν διατήρησιν τοῦ ἀρχαίου ἐθίμου σὲ ὅλα τὰ θέματα, τόσο στὴν Παλαιὰ ὅσο καὶ στὴν Νέα Ρώμη, ὅσο καὶ στὶς ἐπισκοπικὰς ἑδρες τῆς Ἀντιόχειας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἔτσι ὥστε οἱ ἱεράρχες τῶν ἐδρῶν αὐτῶν νὰ ἔχουν δικαιοδοσία πάνω σὲ ὅλους τοὺς μητροπολίτες, οἱ ὁποῖοι προήχθησαν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἔλαβαν μὲ χειροτονία τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα, εἴτε μὲ ἐναπόθεσιν τῶν χειρῶν εἴτε μὲ τὴν χορήγησιν τοῦ pallium: νὰ ἔχουν, δηλαδή, τὴν δικαιοδοσία νὰ τοὺς συγκαλέσουν, σὲ περίπτωσιν ἐπείγουσας ἀνάγκης, σὲ σύνοδο ἢ ἀκόμη καὶ νὰ τοὺς ἐπιπλήξουν καὶ νὰ τοὺς διορθώσουν, ὅταν, ὃ μὴ γένοιτο, μία ἀναφορὰ γιὰ κάποιο ἀτόπημα ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπαγγελία κατηγοριῶν σὲ βάρους τους.

Ὅταν, ὅμως, ὀρισμένοι μητροπολίτες ἐπικαλοῦνται ἀναληθῶς ὡς δικαιολογία, ὅτι κωλύονται ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς τοὺς ἄρχοντες, προκειμένου νὰ μὴν ἀναποκριθοῦν στὴν πρόσκλησιν τοῦ ἱεράρχη, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχουν λάβει τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν, ὀρίζεται, στὴν περίπτωσιν αὐτή, ὅτι μία τέτοια δικαιολογία εἶναι τελείως ἀβάσιμη. Πράγματι, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ ἕνας κυβερνήτης συγκαλεῖ συσκέψεις γιὰ τοὺς δικοὺς του σκοποὺς, εἶναι ἀδιανόητο νὰ παρεμποδίξῃ τοὺς ἐπικεφαλῆς μητροπολίτες νὰ πηγαίνουν στὶς συνόδους, προκειμένου

19. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀρίθμησιν τῶν Ἑλληνικῶν Κανονικῶν Συλλογῶν· τὸ κείμενο τοῦ λατινικοῦ πρωτοτύπου ἀποδίδεται ἀπὸ αὐτὲς ἐδῶ συνοπτικά.

20. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀρίθμησιν τῶν Λατινικῶν Κανονικῶν Συλλογῶν.

21. Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Νικαίας, κανὼνας 6.

νά συζητήσουν ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ἢ νὰ παρακρατῆ ὀρισμένους, προκειμένου νὰ μὴν παραστοῦν στὶς συνόδους τους, παρ' ὅλο πὸν γνωρίζουμε, ὅτι ἓνα τέτοιο ἀνάχωμα ἐμποδίσματος καὶ μία τέτοια ὑποτιθέμενη ἄρνηση μπορεῖ νὰ ἐμφανιστῆ μὲ διάφορες μορφές ἀνάλογα μὲ τὴν πρόταση τοῦ μητροπολίτη.

Τοιοτοτρόπως, οἱ μητροπολίτες συνήθιζαν νὰ συγκαλοῦν συνόδους δύο φορὲς τὸν χρόνο καί, γιὰ τὸν λόγο αὐτό, διατείνονται, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ παραστοῦν σὲ μία μείζονα (σὺνοδος), δηλαδή τὴν πατριαρχική, προσκεκλημένοι ἀπὸ τὸν πατριάρχη τους. Ὅμως, αὐτὴ ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, χωρὶς νὰ ἀπαγορεύῃ τὶς συνόδους τὶς συγκαλούμενες ἀπὸ τοὺς μητροπολίτες, ἀναγνωρίζει, ὅτι οἱ σύνοδοι πὸν συγκαλοῦνται ἀπὸ τὴν πατριαρχικὴ ἔδρα εἶναι περισσότερο ἀναγκαῖες καὶ ἐπωφελεῖς ἀπὸ αὐτές, πὸν συγκαλοῦνται ἀπὸ τοὺς μητροπολίτες, καί, κατὰ συνέπεια, ἀπαιτεῖ αὐτὲς νὰ πραγματοποιοῦνται. Πράγματι, μία μητροπολιτικὴ σύνοδος ρυθμίζει τὴν εὐταξία μιᾶς μόνον ἐπαρχίας· μία πατριαρχικὴ σύνοδος, συνήθως, ρυθμίζει τὴν εὐταξία μιᾶς ὁλόκληρης πατριαρχικῆς περιφέρειας, ἐπιτυχάνοντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ κοινὸ συμφέρον. Ἐπομένως, υἱοθετεῖται ἡ ἀρχή, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ συνολικὸ συλλογικὸ συμφέρον προηγεῖται τοῦ μεμονωμένου συλλογικοῦ συμφέροντος, κυρίως ὅταν οἱ προσκλήσεις γιὰ τὴν πραγματοποίηση μιᾶς συνόδου ἀποστέλλονται ἀπὸ μία ὑπερέχουσα ἀρχή. Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ὀρισμένοι μητροπολίτες φαίνεται, πὸς ἀντιμετωπίζουν μὲ περιφρόνηση τὸ ἀρχαῖο ἔθιμο καὶ τὴν κανονικὴ παράδοση, μὲ τὸ νὰ μὴν συγκεντρώνονται οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀπὸ κοινοῦ γιὰ τὸ συλλογικὸ συμφέρον. Κατὰ συνέπεια, οἱ νόμοι τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτοῦν, ἐπισύροντας αὐστηρὲς ποινές, χωρὶς παράλληλα νὰ ἀφήνουν κενὰ στὴν ἐρμηνεία τους, οἱ μητροπολίτες νὰ συμμορφώνονται μὲ τὶς προσκλήσεις τῶν πατριαρχῶν τους, ὥστε νὰ παρευρίσκονται στὶς πατριαρχικὲς συνόδους, εἴτε καλοῦνται ὡς σῶμα εἴτε καλεῖται ὁ καθένας ξεχωριστά.

Ἐξ ἄλλου, ἀρνούμαστε νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας τὸν προσβλητικὸ ἰσχυρισμό, ὁ ὁποῖος προβάλλεται ἀπὸ ὀρισμένους ἀνίδεους ἄνθρώπους, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο μία σύνοδος δὲν μπορεῖ νὰ συγκληθῆ ἐρήμην τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν. Καὶ αὐτό, ἐπειδὴ οἱ ἱεροὶ κανόνες δὲν παρήγγειλαν ποτὲ τὴν παρουσία κοσμικῶν ἀρχόντων στὶς συνόδους, παρὰ μόνον αὐτὴ τῶν ἐπισκόπων. Ἐξ οὗ καὶ βλέπουμε, ὅτι οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες δὲν παρίστανται στὶς Συνόδους, παρὰ μόνον στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους. Ἐπὶ πλέον, δὲν εἶναι δίκαιο νὰ παρευρίσκονται οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες ὡς παρατηρητὲς θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν ἐξ ὀρισμοῦ στοὺς λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ.

Συνεπῶς, ἐὰν ὁποιοσδήποτε μητροπολίτης ἀγνοήσῃ τὸν πατριάρχη του καὶ δείξῃ ἀνυπακοή σὶς προσκλήσεις του, νὰ παραστῇ σὲ μία πατριαρχικὴ σύνοδο, εἴτε πρόκειται γιὰ προσκλήσεις ποὺ ἀπευθύνονται μεμονωμένα σὲ αὐτὸν εἴτε συλλογικὰ εἴτε καθολικὰ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ἐμποδίζεται νὰ παραστῇ, ἐξ αἰτίας μιᾶς βαριάς ἀσθένειας ἢ μιᾶς ἐχθρικής εἰσβολῆς στὴν ἐπαρχία του, καὶ μετὰ τὸ πέρασ δύο ὀλοκλήρων μηνῶν ἀπὸ τότε ποὺ ἔλαβε τὴν πρόσκληση, δὲν ἔκανε καμμία προσπάθεια νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν πατριάρχη του, ἢ, στὴν περίπτωση ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο κρύβεται ἢ προσποιεῖται, ὅτι δὲν ἔχει λάβει γνώση τῶν προσκλήσεων τοῦ πατριάρχη, θὰ πρέπει νὰ τίθεται σὲ ἀργία. Ἐὰν δείξῃ τὴν ἴδια ἐπιμονὴ καὶ ἀνυπακοή γιὰ ἓνα χρόνο, θὰ πρέπει ἀπροϋπόθετα νὰ παυθεῖ ἀπὸ τὴν θέση του, καὶ νὰ ἀνασταλλοῦν ὅλα τὰ λειτουργικά του καθήκοντα, καθὼς καὶ νὰ ἀποκλειστῇ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν τιμὴ, ποὺ ἐπιφυλάσσεται στοὺς μητροπολίτες. Ἐὰν ὁποιοσδήποτε μητροπολίτης δείξῃ ἀνυπακοή ἀκόμη καὶ σὲ αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, νὰ ἀναθεματίζεται»²².

3. Μείζων Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ (879-880) [τῆς Φωτιανῆς]

Κανὼν 1. «Ὡρισεν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ὥστε, εἴ τινες τῶν ἐξ Ἱταλίας κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἢ ἐπισκόπων, ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἢ Εὐρώπῃ ἢ Λιβύῃ διατρίβοντες, ὑπὸ δεσμὸν ἢ καθαίρεσιν ἢ ἀναθεματισμὸν παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ἰωάννου ἐγένοντο, ἵνα εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι καὶ παρὰ Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἐπιτιμίας ὄρω, τουτέστιν ἢ καθηρημένοι ἢ ἀναθεματισμένοι ἢ ἀφορισμένοι. Οὓς μέντοι Φώτιος, ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν πατριάρχης, κληρικούς ἢ λαϊκούς ἢ τοῦ ἀρχιερατικοῦ καὶ ἱερατικοῦ τάγματος ἐν οἰαδήποτε παροικίᾳ ὑπὸ ἀφορισμὸν ἢ καθαίρεσιν ἢ ἀναθεματισμὸν ποιήσει, ἵνα ἔχῃ αὐτοὺς καὶ ὁ ἁγιώτατος πάπας Ἰωάννης καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἁγία τοῦ Θεοῦ Ρωμαίων Ἐκκλησία ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἐπιτιμίας κρίματι, μηδὲν τῶν προσόντων πρεσβείων τῷ ἁγιωτάτῳ θρόνῳ τῆς Ρωμαίων Ἐκκλησίας, μηδὲ τῷ ταύτης προέδρῳ, τὸ σύνολον καινοτομουμένων, μηδὲ νῦν, μήτε εἰς τὸ μετέπειτα».

22. Προσφέρεται ἐδῶ ἢ μετάφραση, γενόμενη ὑφ' ἡμῶν, ἐκ τοῦ λατινικοῦ πρωτοτύπου στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα.

Βεβαίως, μετά την τραγική διακοπή κοινωνίας των Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως (1054) κατέστησε ὀξύτερες τὶς ἀντιθέσεις τους, οἱ ὁποῖες ἐπιβαρύνθηκαν τόσο ἀπὸ τὴν καταπιεστικὴ πολιτικὴ τῶν Σταυροφόρων σὲ βάρος τῶν ὑποτελῶν τους Ὁρθοδόξων λαῶν, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ὑποστήριξη τῆς προκλητικῆς προσηλυτιστικῆς δράσεως τῆς λατινικῆς Οὐνίας στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Οὐνία, ὁμως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀμφισβητοῦσε τὰ καθιερωμένα κριτήρια τῆς κοινῆς Κανονικῆς Παραδόσεως τῆς περιόδου τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων γιὰ τὴν λειτουργία τοῦ Πατριαρχικοῦ συστήματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ προκαλοῦσε ἐπικίνδυνη σύγκυση τῶν ἐκκλησιακῶν δικαιοδοσιῶν μὲ τὶς γνωστὲς ὀδυνηρὲς συνέπειες γιὰ τὶς σχέσεις μεταξὺ τους. Ἀνάλογα ἦταν τὰ ζητήματα καὶ στὴν κρίση τοῦ Θ' αἰῶνα, ὑπὸ διαφορετικὲς βεβαίως προϋποθέσεις ἢ καὶ προοπτικὲς, ἀφοῦ προέκυπταν ἀπὸ τὶς γνωστὲς ἱστορικὲς συγκύσεις ὄχι μόνον τῶν δικαιοδοσιῶν τῶν θρόνων Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὶς ἐπαρχίες τῆς Ν. Ἰταλίας, τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλὰ καὶ τῶν κανονικῶν ὄρων, ὀρίων καὶ κριτηρίων λειτουργίας τῶν σχέσεων τῶν πατριαρχικῶν Θρόνων κατὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους. Εἶναι, λοιπόν, προφανές, ὅτι οἱ Κανόνες τῶν δύο πρώτων *Μειζόνων Συνόδων* τῆς Κωνσταντινουπόλεως (861 καὶ 869-870) ἀντιμετώπισαν μὲ τὴν ὀφειλόμενη κανονικὴ εὐαισθησία τὰ καθιερωμένα κριτήρια λειτουργίας τῶν σχέσεων τῶν πέντε Πατριαρχικῶν Θρόνων, ἐνῶ ὁ κανόνας 1 τῆς τρίτης *Μείζονος Συνόδου* (879-880) ἀντιμετώπισε μὲ τὴν ἴδια κανονικὴ εὐαισθησία τὴν ἐδαφικὴ περιγραφή τῶν ἐκκλησιακῶν δικαιοδοσιῶν τῶν Θρόνων Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀντιστοίχως στὴν Δύση καὶ στὴν Ἀνατολή.

Ἄλλωστε, ἡ σύγκληση, ἡ συγκρότηση, ἡ λειτουργία καὶ τὸ ὅλο ἔργο τῶν *Μειζόνων Συνόδων* τοῦ Θ' αἰῶνα ἀνακεφαλαίωσαν τὰ κριτήρια τῆς καθιερωμένης συνοδικῆς παραδόσεως, τὰ ὁποῖα ἐφαρμόστηκαν στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τὴν διακοπή κοινωνίας τοῦ ΙΑ' αἰῶνα μὲ ἐντυπωσιακὴ συνέπεια καὶ συνέχεια, ἀλλὰ καὶ μὲ σαφῆ ἀναφορὰ στὴν σημασία τους καὶ γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ἐνότητα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Βεβαίως, ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ κανονικοῦ συστήματος τῆς *Ἐκκλησιακῆς Αὐτοκεφαλίας*, καίτοι πολλαπλασίασε τὸν ἀριθμὸ τῶν κατὰ τόπους Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν μὲ ἐθνοκρατικὰ ἐδαφικὰ κριτήρια, δὲν ἀποδυνάμωσε στὴν Ὁρθόδοξη παράδοση τὸ κῆρος τοῦ ὑποδείγματος καὶ τοῦ ἔργου τῶν *Μειζόνων Συνόδων* τοῦ Θ' αἰῶνα, γιὰ αὐτὸ τὰ κανονικὰ αὐτὰ κριτήρια εἶναι σημαντικὰ γιὰ τὴν σύγκληση, τὴν συγκρότηση, τὴν λειτουργία καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς μελ-

λούσης νὰ συγκληθῆ Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τὸν προσεχῆ Ἰούνιο (Πεντηκοστή) τοῦ 2016.

Συνεπῶς, οἱ τρεῖς *Μεῖζονες Σύνοδοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως* (861, 869-870, 879-880) κατὰ τὴν περίοδο τῆς πατριαρχίας τοῦ ἱεροῦ Φωτίου (858-867, 877-886), οἱ ὁποῖες εἶναι καὶ οἱ τελευταῖες μὲ τὴν κανονικὴ ἐκπροσώπηση τῶν Πατριαρχικῶν Θρόνων τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἐκφράζουν μὲ αὐθεντικὸ τρόπο τὴν διαχρονικὴ ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση γιὰ τὴν ἀρρηκτὴ συζυγία συνοδικοῦ συστήματος καὶ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, γιὰ νὰ βεβαιώνεται συνεχῶς ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας στὴν κοινωνία τῆς πίστεως καὶ στὸν σύνδεσμο τῆς ἀγάπης τόσο σὲ τοπικὴ ὥσο καὶ σὲ οἰκουμενικὴ προοπτικὴ. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτή, οἱ τρεῖς *Μεῖζονες Σύνοδοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως*, ἀνεξαρτήτως τῶν ὁποιοῦνδήποτε προσεγγίσεων τῶν ἀποφάσεων κάθε μίας ἀπὸ αὐτὲς στὴν Ἀνατολὴ ἢ στὴν Δύση, ἀποτελοῦν στὴν συγκρότηση καὶ στὴν λειτουργία τους ἓνα *σημαντικὸ τρίπτυχο* προτύπων τοῦ Συνοδικοῦ συστήματος, τὰ ὁποῖα ἀνακεφαλαιώνουν τὴν προηγούμενη συνοδικὴ παράδοση, γιὰ νὰ τὴν προσαρμόσουν στὰ νέα ζητήματα τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῶν σχέσεων τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ὡστόσο, προβάλλουν συγχρόνως καὶ τὶς νέες προοπτικὲς γιὰ τὸν κοινὸ σεβασμὸ τῶν δικαιοδοσιακῶν ὀρίων τῶν Πατριαρχείων Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε νὰ προλαμβάνονται ἢ νὰ ἀποτρέπονται ἀνεπιθύμητες συγχύσεις μὲ τὴν ἄμεση ἐνεργοποίηση τοῦ θεσμοῦ τῶν *Μεζόνων Συνόδων*. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῶν *Μεζόνων Συνόδων* τοῦ Θ' αἰῶνα ἐξηγοῦν ὄχι μόνον τὴν ἐντυπωσιακὴ ἀπήχησή τους στὴν ἱστορικὴ μνήμη τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναγνωρισμένη σπουδαιότητά τους γιὰ τὴν ἀνάλογη ἀντιμετώπιση καὶ τῶν συγχρόνων προβλημάτων στὶς σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.